

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ**

**РОЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ГЕНУЕЗЬКИХ КОЛОНІЙ ТА КРИМСЬКОГО
ХАНСТВА В ІСТОРІЇ ХАНАТУ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 4 курсу 07-442 групи
Спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійної програми
Історія та археологія
Нікіфоренко Богдан Олександрович

Керівник

доктор історичних наук
професор Водотика С. Г.

Рецензентка

кандидатка історичних наук,
доцентка Коновалова Г. В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. Умови та причини колонізації генуезцями Криму.....	4
РОЗДІЛ 2. Роль генуезької колонізації Криму у поширенні християнства.....	7
РОЗДІЛ 3. Роль стосунків між генуезцями та ордою у чорноморській торгівлі	
3.1 Нумізматичні джерела впливу.....	12
РОЗДІЛ 4. Як впливали кримські колонії генуезців на їх метрополію.....	14
РОЗДІЛ 5. Вплив конфліктів Генуї та Кримського Улусу на світову історію.....	18
5.1 Епідемія чуми в Європі, джерело хвороби.....	23
РОЗДІЛ 6. Становлення Кримського Ханства.....	26
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34
ДОДАТКИ.....	36
Додаток А.....	36
Додаток Б.....	37
Додаток В.....	38

ВСТУП

В цій дипломній роботі, я торкнувся речей та тем, які стосуються генуезької колонізації Кримського півострова, роль колонізації в історії Чорноморського регіону, вплив на Західну Європу та Кримський Улус (Кримський Ханат в подальшому) в усіх можливих аспектах. Це і торгівля, політика, дипломатія, війна та етнічна історія. Генуезька колонізація кримського півострова та захоплення генуезцями монополії на торгівлю у чорноморському регіоні, не було стихійним явищем, щоб розуміти вплив генуезької колонізації на Західну Європу та становлення Кримського Ханства, та результати цієї колонізації, треба дослідити та розповісти про джерело та передумови.

Безумовно, Кримський півострів ще з античних часів населений кочовими племенами, образ життя яких складався з випасання великої кількості худоби та перегін її з місця на місце для постійного джерела корму (як основний вид господарства). Другим таким видом діяльності була війна та пограбування. Хвиля за хвилею у північне Причорномор'я вторгалися кочовики зі сходу, чим спричиняли багато лиха Римській Імперії, а потім і її наступниці Візантійській Імперії. Візантійська Імперія довгий час контролювала Босфорську протоку, яка була єдиним морським шляхом з Середземного моря до Чорного. Дунай також зв'язував Європейські держави із Чорноморським регіоном та усіма його торговельними шляхами, але через все тих же тюркських кочовиків, гирло цієї річки було під їх контролем, та вкрай нестабільним для торгівлі.

Політична історія Кримського Улусу, міжусобні війни та боротьба різних родів за владу на півострові дуже впливала на торгівлю в цьому регіоні, венеціанських факторій а згодом і генуезьких колоній. В результаті, через становище правлячої верхівки Кримського Улусу, страждала або була на

підйомі торгівля. Саме торгівля є ключом до збагаченню та впливу у чорноморському регіоні та будь де на протязі усієї історії, до нового часу.

Після завоювання Константинополя лицарями хрестового походу, Візантійська Імперія на деякий час припинила своє існування. У 1261 році був укладений Німфейський договір між Генуезцями та Нікейською Імперією, за ним генуезці отримували повну свободу торгувати та засновувати колонії на території Імперії, першими з них, були П'єра та Галата, перевалочні пункти з Кримських колоній до Європейських ринків. Завдяки цьому, генуезці почали освоювати південне узбережжя Криму, де до них вже були Венеціанці. Там же генуезці зіштовхнулися з Золотою Ордою, що наклала на них додаткові зобов'язання, та обмеження при заснуванні колоній. За договорами із правлячою верхівкою Кримського Улусу, вони отримували чітко оговорені території на південному березі Криму, та адміністративні правки в утримуванні колоній. Якщо уважно подивитися на карту положення генуезьких колоній на півдні Криму, то можна побачити що вони займали дуже вузьку смугу суші з півдня якої було Чорне Море а з півночі Кримські гори та володіння хана, або князівство Феодоро. Завдяки успішній торгівлі, етнічній політиці та діловим відносинам із домінуючою силою на території Кримського півострову, генуезці змогли створили квітучі та значні торгівельні колонії які знаходилися на стику двох дуже різних цивілізацій - кочового сходу та осілого заходу із кардинально іншим менталітетом та світоглядом. На мою думку, роль дипломатії у стосунках італійців із Кримським ханом дуже низька, це були виключно ділові стосунки, з яких як генуезці так і татари витягували якомога більше матеріальної користі кожен для себе. На це вказує той факт, що не дивлячись на всю терпимість генуезців в плані релігії та етносу, між італійцями та татарами дуже часто виникали міжетнічні конфлікти, які до речі завжди закінчувалися або погіршенням стосунків та ще більшим утиском італійців, поступками зі сторони італійської політичної верхівки. Це спричиняло дуже значні витрати та збитки зі сторони метрополії, а торгівля та товарообіг між сходом та заходом зазнавав утисків та збитків.

Умови та причини колонізації генуезцями Криму

Основною з причин виникнення генуезьких колоній на території південного Криму та загалом північного Причорномор'я, це необхідність у відкритті нових торговельних шляхів до азійських товарів, шовкового шляху, та шляху спецій. У другій половині XIII століття, Монгольська Імперія, захоплює увесь далекий та середній Схід, та проникає на терени Близького Сходу, руйнуючи будь які сухопутні торговельні шляхи та сполуки, Європи із Азією та Індією, основними постачальниками екзотичних та цінних товарів. Разом із цим, від татаро-монгольської навали страждає союз Руських Князівств, руські війська отримують поразку від орди, та невдовзі вони захоплюють Крим та усе Північне Причорномор'я.

На мапі «Додаток Б», визначені розміри Монгольської Імперії, тут можна побачити, що Улус Хату та Улус Джучі, контролюють ключові сухопутні, торговельні шляхи з Азії в Європу. Все це завоювання, відбувалося на протязі 13-го століття. Вплив Генуї на Чорноморську торгівлю був мінімальним до підписання Німфейського договору, стало можливим, тільки завдяки результатам четвертого хрестового походу та майбутньою реставрацією Візантійської Імперії. Зірки зійшлися у двох ключових подіях світової Історії – велике завоювання татаро-монголів та четвертий хрестовий похід, прокладаючи таким чином шлях генуезцям до Чорноморської торгівлі, заснуванню перших великих колоній та утворенню Генуезької Газарії. Однак, Венеція, обрала іншу партію і за домовленостями із Латинською Імперією отримує право на Чорноморську торгівлю «Лише після падіння Константинополя в ході 4-го хрестового походу (див. Хрестові походи) венеціанські купці за угодою з Лат. Імперією (1204-61) отримали виняткове право торгівлі у Чорному морі» [2, с. 641].

У 1261 році, прагнучи відбити Константинополь у латинян, тоді ще Нікейський імператор Михайло Палеолог уклав з ворожою Венецією - Генуєю

Німфейський договір, який надав їй привілеї, які раніше мала Венеціанська торгівельна республіка. В тому ж році, коли відбулося повернення Константинополя і реставрація Візантійської імперії, генуезькі купці зайняли в ній вкрай привілейоване становище. «Після відновлення 1261 Візант. Імперії союзники греків генуезці повернули собі домінування в Причорномор'ї...» [2, с. 641]. Генуя на шкоду венеціанцям отримала право виняткового проходу в Чорне море та право на торгівлю причорноморським хлібом, яке традиційно було монополією Візантії. Венеціанці ж були вигнані з Константинополя. В цей же час монгольські завоювання зробили найбезпечнішим торговим шляхом для торгівлі зі Сходом північний, що проходить через Чорне море та володіння великого хана, завдяки цьому Візантія почала знову підвищувати свій вплив у торгівлі.

Але дедалі більша частина торгового обороту у регіоні починала переходити до рук генуезьких купців. У відповідь на це вже візантійський імператор Михайло VIII Палеолог в 1265 році спробував стримати її вплив і уклав мир з Венецією, дозволивши їй купцям повернутися до столиці. Але генуезці продовжують свою вільну торгівлю на Чорному морі. Метою генуезьких купців було повне витіснення візантійців та венеціанців з Чорного моря та заволодіння торгівлею на ньому. Метою генуезців після заснування Кафи та інших колоній і факторій є Солдайя, візантійське місто а потім і венеціанська торгівельна факторія, обіцяна венеціанцям владою Золотої Орди ще до генуезької присутності. В першу чергу на початку генуезької колонізації, головною ціллю для заснування основної колонії було місто Сугдея. Під час міжусобної боротьби в самій Золотій Орді, генуезцям вдається закріпитися в Сугдеї, відібравши її у венеціанців. Захоплення генуезцями міст Солдаї, Чембало, Воспоро та їх сільських округів не дозволило здійснитися планам Венеціанської Республіки. Генуезці отримали таки бажану місцину для будівництва своїх самих відомих укріплень. У XIV столітті тенденція до посилення генуезького купецтва на шкоду візантійській економіці посилилася. Правління Андроніка II Палеолога, що абсолютно нехтував флотом, дозволило

генуезцям зміцнити своє економічне становище на візантійському ринку. Закономірно, Генуя із користю для себе підтримує захоплення влади в імперії Андроніком III. А під час правління Іоанна V, Генуя повністю приборкує під себе всю економіку Візантійської Імперії. Через це генуезький флот стає значно сильнішим за візантійський. В той же час Венеція не сподіваючись на відновлення колишніх привілеїв зі сторони Візантії, зупиняє нанесення шкоди її економіці. Генуя зробить це лише к кінцю XIV с., що буде обумовлене її поразкою в Кьоджській війні з Венецією та спадом свого впливу в Малій Азії та на Чорному морі під тиском тоді вже Османської Імперії.

Важливим джерелом дипломатичних відносинах Генуї та Золотої Орди у продовж їх співіснування на півострові є два договори. Ці договори згадує у своїй праці Гаспаро Одеріко Луїджи у праці під назвою “Лігурійські Листи” 1792-го року. Два важливих договори, які були створені та укладені 1380 року та 1381 року. Аналізуючи текст цих договорів, можна зрозуміти, що етнічні італійці які б перебували та території Золотої Орди, мали значні привілеї, але разом з цим і накладалися зобов’язання «Предмет договору складався в взаємному бажанні продовжити дружні стосунки між генуезцями і золотоординським ханом, які мали місце при колишніх ханах» [18 с. 681]. Не чинити ніякий дій всупереч цим договорам, вороги Орди становилися ворогами італійців, це означало що італійці не мають право із ними мати справи, торгувати, це було б порушенням цього договору і викликало б наслідки та протидію. Так само і у відношенні орди до ворогів генуезців. Виключенням є Князівство Феодоро, в якого із Золотою Ордою є свої домовленості, але з історії відомо про війни та конфлікти між генуезцями та феодоритами. Генуезці не мали право пускати до своїх міст-фортець ворогів Золотої Орди та імператора. За цими договорами, стає відомо, що ординці які знаходилися на території генуезьких колоній, підлягали законам колоній, та у випадку правопорушень, вони мали повне право судити їх за своїми правилами, встановлювався податок на торгівлю який збирала ординська влада.

Роль генуезької колонізації Криму у поширенні християнства

Із колонізацією генуезцями північного та східного Причорномор'я та Криму, на ці терени також поширюється католицизм. Успіхи італійських купців у цих регіонах, спонукали бідніші католицькі ордени слідувати за купцями по колоніям, засновуючи єпархії та обертаючи місцеве населення до католицької віри «Достатньо згадати, що з середини XIII століття жебракуючі ордени та папство зацікавлені у євангелізації татар...» [14 с. 325]. Разом із генуезькими купцями, у Херсонесі з'являються перші католицькі церкви. Хоча, на відміну від генуезької присутності у чорноморському регіоні, венеціанці не змогли досягти таких успіхів у поширенні католицької віри серед місцевого населення, не кажучи вже про створення місцевих єпархій. «В той час як у Венеції був торговий пост в Солдаї, від перших років XIII с., важко зрозуміти, що, не дивлячись на татарську окупацію, тільки у 1323 р. тут затвердилась католицька ієрархія» [14 с. 325]. Сама Кафська єпархія була утворена 1318-го року під час правління папи Іонна XXII. Самі ж католицькі церкви Кафи були дуже багато прикрашені, що могли зрівнятися із Паризькими. «... і першим Єпископом назначив Джиролама (одного із трьох монахів Францисканського ордену відправлених в Крим Папою Климентом V).» [11 с. 25]. Сама ж Кафська, католицька єпархія розповсюджувалася майже на все Причорномор'я де були генуезькі колонії «... від міста Варни в Булгарії, вздовж до Сарал та від моря Чорного до Руської землі.» [11 с. 25].

Розташовані в Криму та загалом у Чорноморському регіоні колонії генуезців, крім торгівлі займалися ще й місіонерською діяльністю серед кавказького населення — з метою звернення їх до католицизму. В решті решт, католицизм не зміг проникнути до культури горців. Результатом діяльності католицьких місіонерів на обертання їх у нову віру, стала природна реакція місцевого населення, спрямована на збереження своєї віри. В результаті цього,

кавказці (абхази та адиги), зберегли на деякий час християнство східного обряду. Візантія багато століть посилала на Кавказ своїх місіонерів та християнську літературу задовго до італійської колонізації Чорноморського узбережжя в тих регіонах. Але на початку XIII ст. Константинополь був пограбований хрестоносцями четвертого походу, і колись могутня імперія помітно послабшала. Італійські республіки Генуя і Венеція домоглися суттєвих торгових преференцій і невдовзі стали домінувати у Північному, Східному Причорномор'ї та Криму. Одночасно з італійськими купцями в тих місцевостях, серед туземців розгорнулася активна католицька місія, у сферу якої, поряд з іншими народами, потрапило і населення Кавказу. Перш ніж перейти до розгляду генуезьких факторій Східного Причорномор'я та Криму, дослідивши найважливіші історичні джерела, відомі документи, в основному висвітлюють економічні та політичні аспекти, приділяючи релігії незначне місце. Але і по них можна побачити цілком об'єктивну картину католицької місії генуезців серед народів Кавказу. Генуезькі колонії почали засновуватися у східному Причорномор'ї невдовзі після закріплення Кафської єпархії. Всі генуезькі колонії на східному Причорномор'ї підпорядковувалися місцевій владі та Кафі, як місту столиці Генуезької Газарії. Навіть у Солхаті (Старий Крим), столиця кримських намісників а потім і деякий час Кримських Ханів (наступник Бахчисарай), знаходилася католицька церква, та генуезький вплив загалом на це татарське місто був дуже значним, як економічно так і культурно «В кінці XIII с. в Солхаті були генуезький квартал та консульство, а в початку XIV с. тут же знаходився францисканський монастир» [20 с. 48].

Роль стосунків між генуезцями та ордою у чорноморській торгівлі торгівлі

На сам перед, потреба у колонізації Північного Причорномор'я та Кримського узбережжя, полягала у відновленні великого, шовкового, торгівельного шляху з Азії на ринки в Європі. Тому що із захопленням та пограбуванням Константинополя, Візантійський вплив на торгівлю у Чорноморському регіоні став мінімальній, якщо не зник зовсім, в цьому полягає суть централізованої влади, а через четвертий хрестовий похід, ця влада на деякий час втратила свою силу. В результаті таких дій утворився вакуум в цьому регіоні та на торгівельних шляхах, генуезці, як би це не було дивовижно, стали першими хто дійсно із відповідальністю та цілеспрямовано поставився то задачі налагодити інший торгівельний шлях на заміну іншим у середньому та Близньому Сході «Зустріч італійців та монголів на Чорному морі розширює кордони західної торгівлі» [14 с. 57].

Першим етапом у підкоренні Чорноморського регіону було створення перших перевальних пунктів у цьому торгівельному шляху. Такими перевальними пунктами стала П'єра та Галата, які були розташовані на березі Чорного моря біля брами до Середземного моря, Босфорської протоки. Із відомих джерел та нотаріальних актів П'єри відомо, що основна маса коштів надходила сюди, як до найбільш небезпечних пунктів, де на них не зможе вплинути ворожа Венеція, або норовисті кочовики Кримського Улусу.

Другим етапом становлення нового торгівельного шляху було взяття під контроль Чорноморського узбережжя, шляхом створення захисних укріплень та облаштованих портів на південному узбережжі Криму та Керченського Півострова. На цьому півострові, з того часу утворився трикутник відносин: Венеція – Генуя – Кримський Улус Золотої Орди. Венеція вже мала колонії на території південного берегу Криму, за старими із владою Улусу угодами. Але це не заважало Орді змінити вектор вподобань та змінити

свої пріоритети на користь генуезців. Це спричиняло до декількох воєн між генуезцями та венеціанцями, особливо це стосується майбутньої колонії Солдайя, яка належала венеціанцями, але розквіт та розбудова цієї колонії відбулася при генуезцях. На мою думку, ключовою причиною возведення масивних фортифікаційних споруджень на південному березі Криму, було в першу чергу, для контролю каботажного плавання та уникненню контрабандистської діяльності на території колоній. Другою ж причиною було забезпечення безпеки містам, складам та важливим адміністративним будівлям від орди Кримського Улусу, стіни, вежі та фортеці виглядають дуже загрозовано зі сторони моря, але і зі сторони суші вони також були. Четверта причина – безпечність місцевості на якій вони розташовувалися. Інші колонії: Тана та Босфоро наприклад, знаходилися на більш степовій місцевості, це були ключові торгівельні пункти через які товари зі сходу починали надходити до ринків Кафи та Солдаї, але там не було великих оборонних укріплень, але існувала генуезька та венеціанська адміністрація. Генуезці та венеціанці в колоніях Тани, Матрега, Азак та Босфоро існували разом, це існування супроводжувалося як і відвертими інтригами та ворожими діями одних до одних, так і згуртованістю проти спільної загрози – Золотої Орди. Так, 18 липня 1344 року між владами цих республік у Чорноморському Регіоні був укладений договір, щоб врегулювати відносини та претензії один до одного, з тієї самої причини. «18 липня 1344 р. був укладений договір про спільні дії проти татар, а також про врегулюванні взаємних претензій. [9, с. 305]». За цим договором вся Чорноморська торгівля проходила через Кафу і на ринках Кафи. Венеціанці ж в свою чергу закупали спеції в Тані, що було дешевше з огляду на вартість перевезення та мита з Тани до ринків Кафи. Саме через це венеціанці відмовилися у підтримці торгівельної блокади Золотої Орди, що було на руку генуезцям. «Крім того, вони не хотіли залежати від генуезців у тому випадку, якби, як передбачалося договором, вся торгівля спеціями проходила через Кафу» [9, с. 306]. «Тому венеціанці і відкидали пропозиції генуезців щодо спільної торгової блокади “імперії Джанібєка”» [9, с. 306].

Все це було пов'язано із споконвічною боротьбою за самостійність генуезьких колоній у чорноморській торгівлі, від влади Золотої Орди. Суть цієї постійної напруженості та ворожнечі, полягає у суті торгівельної діяльності, отримати якомога більшу вигоду, робити ефективну торгівлю, а з огляду на данину, яку накладали кримські хани на генуезьку торгівлю, це було вкрай складно, тому генуезці завжди намагалися вирватися з цих пазурів.

Центром же нового шовкового шляху, була Тана, ринки якої, приймали спеції, шовк сирець, бавовну, пахоці та інші східні товари. «Округ Кафи відбудовано після 1316 року завдяки вжитим заходам за першого “*Officium Gazarie*”, генуезці придбали протягом чотирнадцятого століття ланцюг факторій, що забезпечує свободу комунікації між Каффою, Таною та Азов, точка кульмінації знаменитого монгольського шовкового шляху та прянощів.» [14 с. 150]. Але окрім ткацької сировини, шовку та бавовни, важливими також були східні та індійські спеції та прянощі, і тут знову важливим для європейських ринків є торгівельний шлях Тана – Кафа «Обидві італійські колонії пов'язувались не скільки з метрополією, скільки з країнами Сходу: Кафа – з Індією, Тана – з Персією та Китаєм» [7 с. 114], але Тана та Азак залишаються лише ключовим вузлом, до якого товари надходять через Ординські володіння та саму столиці Улуса Джучі, тобто сухопутними шляхами (вкрай небезпечними для купців та мандрівників) або морським шляхом через Каспій до західного його узбережжя.

Окрім Трапезунду, Золотої Орди (у подальшому Кримське Ханство) та Візантії, генуезці також протягом своєї присутності торгували з Османською державою, наприклад за правління Мурада II сина Мегмеда, були укладені договори із італійськими купцями «За його правління значно розвинулася міжнар. Торгівля за участю купців Венеції (Італія), Генуї, Дубровніка (нині місто в Хорватії)» [1 с. 654].

Нумізматичні джерела впливу

На території Кримського півострова ходили монети різного карбування з різних географічних регіонів і державних утворювань. За часів грецької колонізації, торгівля в більшій мірі була бартерною. Треба зазначити, що цінність монет в ті часи була не в тому, звідки вона та хто її карбував, а її вазі та металу з якого вона зроблена. Сама ж Кафа за уставами генуезьких колоній створеними для них їх метрополією, не мала права карбувати власні монети під страхом значного штрафу «... із пункту договору генуезців з Тохтамиш-ханом 1380 року, по якому татари повинні були карбувати хорошу монету» [19 с. 11] це свідчить про те, що навіть в ці часи генуезці не мали власного карбування а покладалися у цьому на татар або метрополію. Перші згадки про монетний двір з'являються у статуті генуезьких колоній на Чорному морі 1449 році. Так на території Криму ще то італійської колонізації торгівля велася за рахунок візантійського або татарського карбування карбування, в усі часи найпоширенішими металами карбування монет було срібло та мідь, карбування золотих монет спробували вводити ще в часи Римської Імперії, але широко поширення золоте карбування не отримало. Золоте карбування набуло поширення у XIII ст., венеціанці почали випускати золоті дукати, згодом золотий дукат почали карбувати і в Генуї та Флоренції. Поширеними також були арабські дирхеми, існувавших в ті часи халіфатів. Поширювали арабські дирхеми тюркомовні кочовики, що мали торгівельні зносини до свого переселення на захід до Північно-Причорноморських степів. Арабський дирхем виготовляли з срібла, тому ця монета підходила для розрахування та ведення торгівлі. Арабські дирхеми були поширені не тільки на території Криму, а і на доволі віддалених територіях на північ від Чорного моря.

Основною ж монетою обертю в генуезьких колоніях були срібні аспри. На початку, аспри карбувалися у Візантії, згодом їх почали карбувати у Трапезунді та у генуезьких колоніях Криму. Кафінські аспри карбувалися зі

срібла та важили менше ніж Візантійські або Трапезундські, причиною цього, ймовірно була відсутність срібних родовищ на території Криму на відміну від Візантії та Трапезунду, землі яких були багаті на родовища золота та срібла. Вага кафінської аспри була лише 1.1 грамів. Також у оберті в генуезьких колоніях Криму були мідні фоллери «В 1860 році Мурзакевич) описав перші мідні генуезько-татарські монети по екземплярам музею Одеського Суспільства Історії та Старовинностей» [19 с. 3] ці мідні монети, чеканилися в Кафі до та після придбання колоній банком Святого Георгія, спеціально для внутрішнього обігу економіки колоній так кримського улусу, ханства що свідчить про значний економічний вплив. На цих монетах «Додаток Г» частіше всього зображена тамга роду Гераїв, але зустрічаються вони не тільки із татарськими написами, а й латинськими, готськими, грецькими.

Карбуванням аспрів у пізні часи генуезьких колоній займався Банк Святого Георгія. Цей банк як і інші банки займався наданням кредитів, за допомогою кредитних послуг від Банку Святого Георгія, Генуя вела війни, сплачувала борги, споряджала нові військові експедиція та утримання свої колоній. Банк Святого Георгія також карбував монети з арабськими написами, для Кримського Ханства у часи його утворення, але із генуезькою символікою, що свідчило про великий вплив генуезьких колоній на території півострова. Через велику кредитну заборгованість Генуї – Банку Святого Георгія, банк викупує кримські колонії у другій половині XV століття, банк володіє цими колоніями до завоювання турками османами. За часи володіння генуезькими колоніями в Криму банком Святого Георгія, Колонії уклали мир із Феодоритами, війна між якими продовжувалася з 1422 року.

Як впливали кримські колонії генуезців на їх метрополію

Генуя, як і її суперниця Венеція але більш відома широким масам, являє собою маленьку італійську республіку, яка існувала за рахунок морських торговельних шляхів, які сягали далеко за межі її водного простору, та Середземного моря. Це місто держава, яка споряджає свій флот, військо та державний устрій винятково завдяки комерційній діяльності, це дуже важливо для її існування та процвітання. Ще до колонізації Причорномор'я, Генуя володіла багатьма ринками в Африці, Європі та Азії та створювала здорову конкуренцію Венеціанській торговельній республіці. Торговельна економіка такого масштабу, дуже потребує розширення сфер впливу та виходу на нові, далекі та не обжиті ринки, яскравим представником яких було Чорноморське узбережжя. Особлива потреба у освоєнні нових ринків та торговельних шляхів, стала після великого татаро-монгольського завоювання, яке перешкоджало всім сухопутним торговельним шляхам з Азії в Європу. Купцям та караванам на таких торговельних шляхах завжди загрожувало пограбування та ксенофобські напади зі сторони кочовиків.

Система економіки Генуї складає собою систему збору мита та податків з підконтрольних ринків та торговельних шляхів, закупівля товарів за оптовою ціною та їх подальший продаж на європейських ринках за дещо вищою ціною. Це були дуже важливі товари для європейського виробництва та способу життя. По перше це шовк сирець, з якого вже в цехових виробництвах західної Європи виробляли різні тканини. Предметом торгівлі також була і сама шовкова тканина, але шовк сирець є оптовим товаром для виробництва тому об'єм торгівлі ним є більшим. Шовкова тканина що надходила з Азійських та Чорноморських ринків є різноманітною, різнобарвною та самою цінною із візерунками з золотих ниток «Вони мають справу з татарами, греками, вірменами, аланами продаючи їм вино, тканини, простирадла, купуючи шовк, зерно, рибу, хутра, перли, особливо рабів» [14 с.

155]. Другим важливим предметом торгівлі є бавовна, що вирощувалася на далекому та середньому Сході, тканина з якого також дуже цінувалася на європейських ринках, та від якого в Європі залежали деякі виробництва. Через татаро-монгольське завоювання, постачання бавовни до європейських ринків стає ледве помітним, а колонізація чорноморського узбережжя та басейну річки Дон це не дуже змінило. Також можна додати і спеції, які поступали на європейські ринки з Тани та Азаку до Кафи та Солдаї до босфорської протоки, генуезьких колоній П'єра та Галата. Асортимент спецій що надавав азійський ринок у генуезьких колоній є дуже різноманітним, але цінними для європейського споживача є саме ті спеції, що неможливо вирощувати на теренах Європейського континенту через відомі кліматичні умови та вибагливість таких рослин. Тому Чорноморські ринки мали вкрай важливе значення для Генуезької Метрополії, товарообіг у цьому регіоні приносив величезні прибутки. Ще одними важливими та цінними товарами були пахощі які з Азії надходили до ринків Кафи та Солдаї.

Не такий вже екзотичний але не менш важливий є чорноморський хліб з ячменя та різних сортів пшениці зрощених на території північного та східного Причорномор'я, руських земель або Кавказу, монополія на торгівлю яким дуже довгий час належала Візантії, але із становленням генуезьких колоній у чорноморському регіоні. Серед інших але не менш важливих товарів також можна зазначити лісові горіхи; хутро, віск та мед з руських земель, солоня риба та рибна ікра, сіль з Криму.

Керченська та Босфорська протока є дуже важливими морськими, торгівельними шляхами які сполучали азійські ринки із ринками європейськими. Через ці протоки просувалися купецькі кораблі, як ті що не належали жодній з держав, так і ті що належали Трапезунду, Пізанцям, Венеціанцям (із Венецією з цього приводу, в генуезців виникали великі суперечки що супроводжувалися санкціями або навіть доходили до війни), Візантійцями та іншими націями що займалися торгівлею на ринках генуезьких колоній. Вся ця торгівельна діяльність супроводжувалася митами,

податками та товари та торгівлю, що приносило величезні прибутки колоніям та їх метрополії. Важливе місце у цій системі посідають факторії на південному березі Криму. Ці величезні тоді фортифікаційні споруди, служили для захисту узбережжя та каботажного плавання, їх контролю, можна сказати що генуезці контролювали весь торгівельний шлях по якому проходило безліч суден, від Тани до Босфорської Протоки, та навіть там стояли їх колонії для збору мита та податків. Багато разів Генуя використовувала свою владу над цією протокою у війні з Венецією, блокуючи тій прохід до Чорного моря та її торгівельних партнерів, в першу чергу це був Трапезунд та Золота Орда.

Можна сказати що чорноморські колонії приносили різносторонню користь для їх метрополії, як економічну так і політичну, військову. Але тут є і інша сторона медалі, всі ці схеми та торгівля трималися на одному, та дуже хиткому стовпі, це Кримський Улус Золотої Орди. З цього починається і погана сторона впливу генуезьких колоній Криму на їх метрополію. З самого початку заснування цих колоній генуезці проробили неймовірну дипломатичну роботу із владою Золотої Орди в Криму. Вони не тільки отримали чітко обумовленні території для заснування колоній та ведення торгівлі, але й витіснили свою суперницю Венецію та посіли її місце, зайняли вкрай вигідний та не обжитий ринок із подальшим блискавичним розвитком.

Між генуезькими колоніями та метрополією також існували розбіжності та відкриті конфлікти. Справа в тому, що, генуезька влада Криму, потребувала від метрополії більше привілеїв та дотацій з її сторін, які їй надавали з великою натяжкою «У XV ст. Каффа виборола право карбувати власну монету, котра невдовзі значно полегшала щодо визначеного стандарту (1,3 г), призначати “капітана Готії”...» [6 с. 89]. Але війни, які на сам перед спричиняли різного роду побутові або дипломатичні конфлікти, не тільки заважали торгівлі та руйнували торгівельні відносини у цьому регіоні, але й наносили величезних збитків для метрополії генуезьких колоній. На сам перед, фінансування військових кампаній проти Кримського Улусу а потім і Кримського Ханства або для захисту своїх колоній. Треба зазначити що далеко

не всі вони були успішними, а програш у цьому випадку збільшував збитки в декілька разів, бо із поразкою накладалися більш жорсткіші зобов'язання, колонії мали сплачувати контрибуції, та руйнувалися відносини із владою Орди, що так важко та довго будувалися генуезцями, через це страждала торгівля в усьому регіоні, спричинюючи лавину наслідків. Але після поразки Карло Ломелліні під Солхатом, генуезькі володіння в Криму ще глибше зав'язли у боргах, та невдовзі вони переходять у власність Банка Святого Георгія «В рік падіння Константинополя “1453” контроль над Кафою та кримськими колоніями генуезців переходить до Банку св. Георгія.» [17 с. 393]. Під час цього періоду, генуезькі колонії почали поступово занепадати, але в цей час там були проведені реформи та кипіла торгівля «Завдяки реформі, що здійснили протектори банку Св. Георгія у 1454 р., консулам надавалася повна адміністративна та юридична “potestas, balium et arditrium”, “чиста й змішана” влада...» [6 с. 89].

Звісно, щоб виплачувати кредитні борги, колонії мали збирати податки з торгівлі та з населення колоній, що призводило до чисельних повстань місцевих «Перелік податків, котрі сплачували громадяни і мешканці, на відміну від представників адміністрації, котрі позбавлялися від сплати цих чисельних фіскальних стягнень...» [8 с. 22], повстання ці відбувалися на заході генуезьких колоній, у другій половині XV століття невдовзі до османського завоювання.

Вплив конфліктів Генуї та Кримського Улусу на світову історію

Співіснування татар із генуезцями на території Кримському півострові дуже часто було затьмарено конфліктами та війнами, через які страждала торгівля на Чорному морі, а генуезькі колонії піддавалися грабунку та руйнації «Багатство поселенців, спонукаючи жадібність Татар, вимушувало їх з давніх часів до частих нападів на Каффу столицю колоніального управління і тільки сильні укріплення міста та хоробрість його захисників рятували його від розорення.» [12 с. 629] і я повністю згоден із такою думкою, яка заснована на чітких фактах, які я можу перелічити. Генуезці проіснували на території південного Криму майже два століття, в процесі свого існування, майже на голому місці створивши величезні міста, дивовижні укріплення, які не дивлячись на уся руйнацію якій їх піддали турки, досі радують наше око своєю могутністю, ведучи при цьому крайнє успішну торгівлю при крайнє агресивному середовищі, а самих конфліктів між Кримським Улусом (а потім і Кримським Ханством) та генуезцями було дуже багато. В той час як об'єднані руські князівства отримали поразку від Золотої Орди та дозволили їх подальше просування на Захід, до кордонів самої Чехії в результаті, генуезці ж утримувалися в буквальному сенсі між морем та небом, займаючи вузьку смугу суші на півдні Криму, за все існування не поступаючись, а навпаки примножуючи число селищ та округів на півострові.

При хані Узбеку «УЗБЕК (ісламський титул – Гіяс ад-Дін Мухаммед; початок 1280-х рр. – п. 1341) – хан Золотої Орди (1313-41).» [3 с. 217], спочатку генуезці, а потім і венеціанці влаштувалися в Азаці (сучасний Азов), право на створення факторій в якому було підтверджено указом-ярликом Узбека представникам кожної республіки. Ярлик генуезцям до нашого часу не зберігся, зате аналогічний указ венеціанцям 1332 року добре відомий. Цей документ надавав венеціанцям право створити в Азаку (сучасний Азов) свою

колонію, яка отримала назву Тана, їм надавалися податкові пільги та навіть повне звільнення від сплати торгових зборів за деякі категорії товарів. Для вирішення конфліктів між жителями факторії та підданими золотоординських ханів передбачалося створення суду з представників як ординської влади, так і комуни Тани. Ймовірно, після отримання такого щедрого дарунка від могутнього хана, італійські торговці повірили в заступництво монарха і стали все частіше і частіше порушувати закони і порядок в Азові, який, на відміну від Кафи, повністю заселеної генуезцями та іншими європейцями, був ще й резиденцією золотоординського намісника Улус-бека. Правопорушення виражалися у сварках з ординським населенням, ухиленням від сплати податків (іноді, підвищених місцевою ординською адміністрацією) тощо. Напруженість у відносинах між місцевим ординським та італійським населенням посилювалася ще й у зв'язку з тим, що ханські піддані не відрізняли венеціанців, генуезців, пізанців, флорентійців, тому їх зіткнення між собою представники ординської влади розглядали не як ворожнечу представників різних держав, а лише як порушення іноземцями громадського порядку.

Хан Джанібек, син Узбека, який вступив на золотоординський трон у 1342 році підтвердив пожалування батьком венеціанцям (ярликом від того ж 1342 року), приклавши зусилля при цьому якимось вплинути на ситуацію: він наказав розмежувати венеціанські та генуезькі квартали обох факторій та створити охорону для запобігання генуезцям проникати на територію венеціанців і, відповідно, навпаки. Однак це не вирішило проблем у взаєминах італійців з місцевим населенням: до Тани постійно приїжджали венеціанські та генуезькі торговці (нерідко - представники впливових аристократичних родин) з Європи, які на відміну від співвітчизників, що постійно проживали в факторіях, не мали наміру шанобливо ставитися до татар, які ще й до цього сповідували «сарацинську оману». Не вистачало останньої краплі для спалахування чергового серйозного конфлікту між золотоординською владою та представниками італійських торгових республік. Такою краплею стала

незначна, побутова, на перший погляд, подія: у вересні 1343 року в порту Тани стався конфлікт члена знатного венеціанського роду з одним із ординських підданих. В результаті гнів ординців звернувся проти всіх італійців які проживали в Тані: вони влаштували побиття італійських торговців і пограбували лавки та склади венеціанців, італійців і флорентійців, та завдали значних збитків «У вересні 1343 р. хан використав вбивство татарина венеціанським купцем як привід, за яким наслідувала різанина декількох латинян, щоб наказати вигнати всіх західних мешканців Тани» [14 с. 154]

Після цих подій настали важкі часи для італійсько-ординських відносин, прикрі чутки досягли хана Джанібека який наказав кинути до в'язниці всіх італійських купців, які знаходилися в ординських містах, та наклав заборону на торгівлю в Азаці всім італійцям. Через дії хана, залишився лише один порт для європейських торговців, це була Кафа яка тоді належала венеціанцям. Але в результаті указ хана Джанібека наклав заборону на торгівлю венеціанцям в цьому місті. Після всіх цих подій між венеціанцями та золото-ординцями, венеціанський сенат вирішує відправити до хана посольство, і це дає результат, через який стосунки хана та італійських купців мають шанси на покращення, в ці стосунки втиснулася і Генуя намагаючись повернути колишні торгові привілеї в хана разом з венеціанцями. 1344 року влади обох республік відправляють до хана сумісне посольство із вимогами відшкодування збитків погромів та звільненню полонених італійських купців. Хан дізнавшись про зговір обох республік у намірі відновлення свого впливу в колоніях на південному березі Криму. Результатом стався новий конфлікт який переріс у збройні сутички. Військова небезпека змусила венеціанців та генуезців продовжити свій військовий та політичний союз, та бойкот портів, ринків Золотої Орди до 1346 року.

Війська Золотої орди знову спробували захопити Кафу, та знову не дивлячись на чисельну перевагу Джанібеку довелося відступити. В результаті військовим способом домогтись успіхів хану не вдалося. Хан залишив заборону на торгівлю для італійських республік на його володіннях. Тим

часом, взаємні санкції, як нерідко буває в таких випадках, справили негативний ефект на економіку не лише учасників конфлікту, а й на ті країни, які не мали до нього відношення. Адже венеціанці і особливо генуезці пішли навіть на ще більші санкції проти золотоординської торгівлі: вони вторглися в Азовське море, перекривши шлях туди кораблям навіть тих країн, які не брали участі в конфлікті, сподіваючись, що удар по золото-ординській приморській торгівлі змусить Джанібека стати більш зговорливим. Так, по всій Італії ціни на східні товари (шовк, спеції та ін.) значно зросли. Це спонукало представників інших держав, які торгували в Криму і не підпали під санкції ні Золотої Орди, ні Венеції з Генуєю, запропонувати свої послуги посередниками в торгових операціях між італійцями і золотоординськими торговцями. Цим активно займалися вірмени, євреї, греки, завдяки яким венеціанці та генуезці продовжували здійснювати торгівлю східними товарами, переважно шовком, як у Криму (зокрема через Солхат), так і у Північному Причорномор'ї та Приазов'ї (аж до Тани). Внаслідок цього економічна доцільність переважила для обох сторін спроби збереження якогось абстрактного політичного престижу. Переговори, навіть після неодноразових зривів і чергового витка загострення відносин, все ж таки увінчувалися успіхом, сторони прагнули знаходити (і знаходили) різного роду компроміси, що завершилися, зрештою, остаточним зняттям взаємних санкцій.

Але в решті решт, стосунки італійських колоній із Кримським Ханством йшли до упадку та посиленню тиску останніх на італійців до самого їх завоювання османами. Для прикладу можна згадати битву при Солхаті. Передісторія цієї битви та конфлікту між генуезцями та ордою, почалася з генуезько-феодоритської війни. Генуезька ескадра якою керував Карло Ломелліні, штурмом захопила Чембало, город було пограбовано, у полон взяли самого сина князя Олексія. Після Чембало, без бою була захоплена фортеця Каламіта. Але генуезці на цьому не зупинилися, та вирішили остаточно налагодити та забезпечити мир в свої колоніях, надсилають свого посла до Солхати який є столицею Кримського Улусу Золотої Орди, але східні

кочовики із своїм буйним норомом такий крок не оцінили, вбивши генуезького посла. Генуезці звісно, діяли за усіма домовленостями, а за ними кримський намісник віддав усе чорноморське узбережжя Готії – Генуезцям, що прямо йшло в розріз із інтересами Феодоритів, яких по суті відрізали від моря. Як генуезці, так і феодорити, були підданими золотої орди, та існували на правах данників та різних договорів. Але тут ординці вирішили що не такі вже ці договори і важливі, якщо ти укладаєш їх із дуже слабкими сторонами. Феодорити невдоволені своєю долею, починають військовий похід проти генуезців та повертають своє південне узбережжя. У цьому конфлікті, ординці були на боці феодоритів, що прямо суперечить договорам які були укладені між Золотою Ордою та Генуєю (1380-1381), а саме не підтримувати ворогів один одного. У цей час, Генуя вела війну із Венецією, та зазнавала значних фінансових витрат, тому гроші на ведення військової кампанії в Криму, виділив Банк Святого Георгія, що стало початком занепаду влади генуезців у Криму. Генуезці без особливих перешкод відвойовують Чембало та новостворену феодоритську фортецю Калімата. Але генуезці готові були змиритися із зрадою кримського хана, надіславши посла із пропозицією миру до Солхати, якого було вбито. Можна уявити собі масштаб підступності, та очевидний військовий виклик генуезцям. Командуючому військової кампанії, Карло Ломелліні, не залишилося нічого іншого, окрім почати військовий похід на Солхат.

Загальна кількість військ Карла Ломелліні, складала близько 9 000 осіб, серед яких були вершники, та піхотинці озброєні арбалетами. При всій силі арбалету та його здібностях у пробитті важкої броні, його дуже довго та важко заряджати, на відміну від татарського луку, який був скорострільним, дальньобійним та у майстерності володіння яким, татарам не було рівних. Військо генуезців, складалося із європейських найманців та громадян Кафи (у меншій мірі).

Військо татар складалося із самих кінних вершників яких було приблизно 4 000, та близько тисячі військ феодоритів та литовців. В

результаті, чисельно переважаюча, але не звична до ведення степової війни, армія генуезьких найманців була розбита, багато генуезьких воїнів, було взято в полон, та поверталися з нього лише за викуп. Більшість свого війська, Карло Ломелліні зберіг, та навіть намагався продовжувати військову кампанію зайнявши оборону Чембало, але цього так і не відбулося. 1434 року, в літку почалися перемовини що до укладання миру. Мир відбувся на умовах сплати нової данини ханській владі. Сама ж фортеця Чембало, залишилися у володінні генуезців. В 1475 році кримські колонії генуезців були завойовані османським військом під проводом Гедік-Ахмед-паші, після чого Солдайя на кілька століть увійшла до складу Османської Імперії.

Епідемія чуми в Європі, джерело хвороби

Золотоординські купці, не будучі мореплавцями, мали значну залежність від морських шляхів з Азії до Європи, які контролювалися генуезьким торгівельним флотом, та генуезькими колоніями в Криму. У 1307 році між італійськими та ординськими купцями виникли конфлікти стосовно торгівлі тюркомовними рабами, яких в ці часи, генуезці ще купували в Криму та відвозили на ринки Єгипту. Через таку політику ведення торгівлі, генуезьку колонію Кафа було вперше взято в облогу яка тривала цілий рік, результатом цієї облоги стало падіння оборони міста. Генуезці покинули Кафу, але повернулися із смертю хана Токти, з яким і утворився конфлікт. Генуезці уклали новий договір із новим ханом та повернулися до Кафи, почалося відновлення міста та його розбудова. Зі смертю Хана Узбека, його місце в Криму отримав його син, через що почалися нові міжусобні конфлікти в середині Золотої Орди.

Наступна облога відбулася у 1343 році та продовжилася до 1344 року, результатом якої стала поразка ординців, та зняття облоги з Кафи «Вдачна вилазка, зроблена Кафянами, в Лютому 1344 г., примусила Татар укласти мир» [10 с. 156]. На той час, існував міжетнічний конфлікт між венеціанцями та

ординцями, через вбивство ординського аристократа італійцем на території колонії Тани на річці Танаїс (Дон). Татари вигнали італійців з Тани а саму факторію, спалили та пограбували. Венеціанці перемістилися до Кафи, яка на фоні Тани виглядала більш захищеною, що і стало приводом до початку облоги Кафи. Ось так італійська солідарність, спромоглася захистити італійську колонію та відбити облогу. Ще одна облога відбулася у 1345 році та тривала вже на протязі двох років. Кафа, мала налагоджене забезпечення припасами з моря, в той час як ординські війська, були виснажені та вражені епідемією чорної оспи, що і стало початком сумнозвісної епідемії чуми у Західній Європі. Ординські війська, перше у військовій історії світу, використали біологічну зброю, отруївши мешканців та оборонців Кафи, цією хворобою «... татари не змогли перемогти, та прибігли до війни «бактеріологічної»: маючи в своєму стані епідемію чуми, вони закидують чумні трупи за мури міста» [15 с. 608] звісно чумні трупи скидали в море, але декількох заражених людей які цим займались було достатньо для подальших наслідків. Після початку епідемії хвороби в Кафі, місто було охоплено панікою, люди намагалися втекти від епідемії морським шляхом, перевозячи хворобу із собою до Західної Європи «... під час невдалої облоги генуезької Кафи (тепер Феодосія) військо золотоординського хана Джанібєка закинуло за допомогою каменеметів (див. Пороки) трупи померлих від чуми за стіни Кафської фортеці...» [4 с. 717]. Ця облога не стала поразкою для генуезців, в її результаті, кримський намісник був вимушений влаштувати перемовини та укласти мир із італійцями, за яким ординці, були вимушені відшкодувати збитки завдані місту, з цього часу натиск кримської орди на генуезців дещо послаб, що дало можливості генуезцям, диктувати власні умови та висувати умови «В сутності, у відношеннях з генуезцями в середині 1360-х гг. наступає рубіж, коли в ролі оборонного боку виступають самі ординці» [16 с. 39].

Треба також зазначити, що Золота Орда, є своєрідним конгломератом різних азійських народів переважно ісламського віросповідання. Деякий час до утворення Кримського Ханства так і було, Кримським півостровом керував

намісник від влади Імператора, з часом посада намісника ставала спадковою. Але внаслідок розпаду Золотої Орди у 1441 році було утворено Кримське Ханство, а його населення – татарами. Кримськотатарський етнос утворився з конгломерату азійських народів які прийшли на кримський півострів та половців яких ці народи розгромили, але самі тюркомовні половці своє існування не припинили. Завдяки генуезько-ординським договорам, італійці мали закріплені документами привілеї та переваги в торгівлі та існуванні на території Кримського Улусу Золотої Орди.

Становлення Кримського Ханства

Історія становлення кримського ханства починається з литовського відвоювання північного Причорномор'я, та подальших міжусобних війн між Золотою Ордою, та владою Кримського Улусу, який завдяки легендарному Хаджи І Гераю перетвориться на Кримське Ханство а самого Хаджи Герая будуть називати «стражем українських земель». Це відбувалося за правління Литовського князя Вітовта Кейстуовича, який завдяки Тохтамишу – одному з претендентів на посаду кримського намісника Золотої Орди, отримав під владу Північне Причорномор'я, які раніше належали Орді. Сам же Тохтамиш, намагаючись подолати свого конкурента Тимур-Кутлука в Криму, отримав поразку та повернувся до Литви. Завоювання князя Вітовта, спонукають його продовжити свій військовий похід, але був розгромлений на річці Ворскла ордою Тимур Кутлука та Едигея та в решті решт відступив від свої намірів завойовувати східні терени.

Едигей після розправи над Тохтамишем «Едигей підкрався до його стану, коли Тохтамиш відпочивав, не очікуючи удару від розромленого суперника. Тохтамиш загинув у 1406 р.» [5 с. 177], відправився до Криму, розправляючись із його прихильниками. Наступним намісником кримського улусу став Щадібек, але і той праг незалежності від центральної влади Золотої Орди, через що виникли суперечки між Едигеєм та Щадібеком. Наступник Тохтамиша, його син Джелал ед-Дін отримував таку ж саму підтримку від Вітовта як і його батько, допомігши Джелал ед-Діну заволодіти Приазов'ям. Пізніше за допомогою литовців він зайняв Крим та важливе ординське місто Азак та генуезьку факторію Тану (торгівельний вузол що сполучав схід та захід), але невдовзі втратив місто отримавши поразку від нового Хана. «У 1412 р. Джелал ед-Дін став нарешті повноправним ханом Золотої Орди» [5 с.179] а у 1413 році Джелал ед-Дан загинув. Один такий Керім Берді, спираючись на підтримку московську підтримку і переміг сина Тохтамиша, тоді на його зміну

князь Вітовт висунув іншого сина а після його смерті ще одного – Джабара Берді. Керім Берді ж загинув у війні із іншим сином Тохтамиша. Вся ця міжусобна боротьба в Золотій Орді продовжувалася до загибелі Джабара Берді, який втративши Поволжя а потім і Тану, втік до Кафи. Ось тут і починається роль генуезьких колоній в історії становлення Кримського Ханства. Генуезці вчиняють крайнє прагматично, допомагаючи синові Тохтамиша Джабару Берді втекти до Литви, не бажаючи таким чином викликати невдоволення князя Вітовта. Правда це чи ні, на мою думку, Вітовт ніяк не міг вплинути на генуезців у Криму, найближчим та найважливішим чинником який впливав на генуезців та вселяв в них страх, це влада Золотої Орди, із якою генуезці з початку своєї комерційної діяльності у Причорномор'ї ведуть справи та домовленості. Ось важливий чинник який генуезці не могли не враховувати, тим паче що сам Едигей, вже вимагав від генуезців віддати Джабара Берді. Генуезці, звісно, могли б допомогти Джабару Берді втекти до Литви у цілості та схоронності, і таким чином заслужити прихильність князя Вітовта та майбутньої влади Кримського Ханства із яким все одно прийшлося би мати справу в майбутньому. Але влада Золотої Орди є тут і зараз, та загроза від них неминуча, важливою і головною функцією генуезьких колоній та факторій є торгівля та приношення прибутку їх метрополії а у подальшому і Банку Святого Георгія, і ця витівка унеможливила б цю функцію, і результатом була б нова війна та облоги генуезьких фортець, спустошення та руйнація, винищення населення, та руйнування торгівельних та ділових відносин. Тому генуезці допомагають Джабару Берді втекти до Литви, але по дорозі його вбивають його супутники та передають Едигею.

Едигей не на довгий час оволодів Кримом, розправляючись там із прихильниками Тохтамиша, але знову втратив його коли був від нього далеко, владу там отримав ще один син Тохтамиша – Кадир-Берді, за підтримки Литви. Таким чином Кадир-Берді став першим кримським Ханом та був ним проголошений у 1419 році. «У 1420 р. в битві поблизу Сарайчика згинули Кадир-Берді, Дервіш та емір Єдигей» [5 с. 180], таким чином панування Золотої

Орди поступово гасло та відходило від теренів Східної Європи, а результатом каскаду таких подій стане остаточний занепад та розпад Улуса Джучі.

Крим отримав Девлет Берді, який є дядьком Хаджи Герая. Хаджи Герай провів молодість у еміграції, а потім із дядьком у Криму. Через черговий каскад міжусобних війн Крим здобуває Сеїд-Ахмед та прогнав Хаджи Герая. В Криму ж Сеїд-Ахмед займався винищенням конкурентів та прихильників Хаджи Герая. Але і він був вигнаний кримськими вельможами а саме Кічі-Мухаммедом, але і він не став кримським ханом. Сам же Сеїд Ахмед користуючись міжусобними війнами у Литві (після смерті великого Вітовта), ще деякий час існував за рахунок своєї військової підтримки Свидригайла Ольгердовича, та спустошуючи землі Великого Князівства Литовського «... в 1452 році Сеїд-Ахмед наніс свій самий сильний удар по Великому князівству, спустошивши обширний край від Поділля до самого Львова.» [13 с. 22]. Сама ж кримська еліта намагається повернути Хаджи Герая, і у 1441 році Хаджи Герай повернувся до Старого Криму (Солхат) резиденції кримських емірів а потім і кримських ханів.

Невдовзі Хаджи Герай оточив Сеїд-Ахмеда, онука славетного Тохтамиша, та розбив його військо, але сам Сеїд-Ахмед встиг втекти. Він намагався повернутися до Києва та заручитися підтримкою литовської знаті, яку нещодавно підтримував у міжусобній війні військами своєї орди, але був схоплений та переданий до литовського князя Казимира. Сам же Сеїд-Ахмед прожив решту свого життя в місті Ковно а всі його сини залишилися жити серед литовських татар. Після цих подій, сам Хаджи Герай негайно поспішив посісти місце хана всієї Орди, не тільки Криму, з цього часу, почалася чеканка срібної монети із знаменитим кримськотатарським символом, тамгою що означає правління роду Гераїв. Хаджи Герай, в подяку своєму вірному союзнику, литовському князю Казимиру, віддав в дар та не мав претензій що до ряду українських земель.

Самі ж генуезці були незадоволені приходом Хаджи Герая до влади в Криму. Хаджи Герай був дуже суворо налаштований до генуезців, хоча і

визнавав що завдяки успішній в цих мерзенних умовах торгівлі, італійці підносили хану великі податки та дарунки. Сам же Хаджи Герай, безсоромно відправляв до Кафи, столиці генуезьких володінь на Чорному морі, своїх родичів, ті в свою чергу завжди поверталися із значними дарунками, що часто розорювали місто, а коли його родичі поверталися із дарами які не перевершували попередні, то був дуже незадоволений цим та відносини між ним та Кафою змушували італійців нервувати на очікувати від хана будь яких витівок, в плоть до спалення та пограбування міста. Нарешті в гру вступила османська ескадра, яка планувала захопити італійські колонії Криму, та вдало деякий час розорювала їх факторії. Досягнувши Кафи, османи намагалися вивідати готовність міста до оборони, самих османських розвідників впустили до Кафи, але в самому місті між ними та грецьким населенням сталася кривава сутичка на ґрунті ненависті греків то турків зі зрозумілих причин. Кафська влада змогла зупинити сутичку хоча і не без наслідків, через які османи остаточно вирішили захопити місто. Є також і думка, що сам Хаджи Герай був у змові із османами та планував разом із ними захопити та пограбувати Кафу, «...командир турецької ескадри відправив посланців до Хаджи Гераю і домовився сумісно з ним завоювати Каффу» [13 с. 26] але майбутні дії Кримського хана заперечать це, та завдяки власним логічним висновкам можна зрозуміти що це лише чутки. Після зустрічі Хаджи Гераю та командира османської ескадри, турки відмовилися від завоювання Кафи на деякий час, лише потребували від місцевої влади поповнення їх провіанту. Отже для італійської торгівлі цей період наносив одні нещадні збитки, а Хаджи Гераю вдалося врятувати Кафу та генуезців від знищення. Це було зроблено впершу чергу з меркантильних цілей, Хаджи Герай визнавав значний вклад генуезців у економіку Ханату, та не міг допустити щоб це джерело розкоші та грошей піддалося руйнації та захопленню, деякий час генуезці продовжували споряджати економіку Ханату завдяки власній торгівлі та осілій праці, хоча самі татари майже не займалися ремеслом, а лише кочовим господарством, вся їх економіка була побудована лише на збір данини не виключно із

використанням насилля. Сам же Хаджи Герай, за перебуванням у Литві, в якій він народився та провів свою молодість, навчився ставитися толерантно до людей християнського віросповідання, але після повернення в Крим, до тих же генуезців або феодоритів ставився дуже холодно та з точки зору розрахунку та вигоди.

ВИСНОВКИ

Кримський півострів з давніх часів залишався об'єктом пильної уваги європейських народів. Спочатку його колонізацією займалися античні греки, утворивши там перші осередки цивілізації, торгівлі та ремесла, давши таким чином початок утворенню Боспорського Царства. Подальше місце греків посіли римляни, перші італійці що проклали свій вплив на цей півострів, в першу чергу як джерело хлібу з Північного Причорномор'я та контролю морській торгівлі, воюючи там із вождями кочових народів, тримаючи свої легіони у межах півострову. Візантія зайняла місце Римської Імперії продовжуючи державну традицію, та продовжила просувати свій вплив у Чорному морі, а саме головне на Кримському півострові, заснувавши там нові поселення, та розвиваючи і підтримуючи вже існуючі грецькі поліси. Монополія на торгівлю чорноморським хлібом належала виключно Візантії, деякий час.

Кочові ж народи які населяли Крим та Північне Причорномор'я, Східне Причорномор'я завжди мали вигоду та преференції з колонізації європейцями Чорноморського регіону. Вільна торгівля забезпечувала правлячі верхівки кочових племен, європейськими товарами, що несли із собою вплив, статус та розкішний спосіб життя, наприклад вино, тканини, ювелірні прикраси, глазурована кераміка різних відтінків, оливкова олія, та багато чого іншого за всі часи існування цих відносин. Не є винятком у цих стосунках і Кримський Улус Золотої Орди, який в решті решт завдяки вдалим торгівельним та діловим відносинам стає Кримським Ханством та започатковує свою першу правлячу династію.

Саме завдяки збігу обставин, четвертому хрестовому походу через який зникає візантійський вплив на Чорному морі, та татаро-монгольська навала, яка руйнує усі сухопутні торгівельні шляхи з Азії до Європи, стає можливим кардинальна колонізація та розвиток комерційної діяльності,

італійців у Причорномор'ї. Збагачуючи правлячу верхівку Золотої Орди, Кримського Улусу а потім і Кримського Ханства, спонукали кочових загарбників на території Криму осісти та утворити в Криму міцне державне угруповання. На жаль, християнство, східного або західного обряду не вплинуло на історію, а домінуючою релігією у Кримському Ханстві став саме іслам. Саме через це майже всю історію до середини XVIII століття буде поневолено багато слов'янського населення України. Буде багато продано у рабство на ринках Константинополя, багато зазнають смерті та пограбування.

Більш значну роль ніж генуезці, у становленні Кримського Ханства зіграли литовці, які прихистили у себе вигнанців, батьків Хаджи Герая який в майбутньому започаткує правлячу династію Кримського Ханства. Генуезці за цей час вели свою гру, підтримуючи ворогів Хаджи Герая, але багато разів отримували військові поразки та були вимушені сплачувати контрибуцію та викупати бранців.

Загалом можна сказати, що Кримське Ханство та генуезькі колонії вели вигідне співіснування, хоча і іноді виступали проти його влади в обличчі Хаджи Герая на користь його ворогів. З рештою решт, до південного берегу Криму прибула турецька флотилія із чіткими намірами захопити генуезькі фортеці, але завдяки Хаджи Гераю вдалося подовжити генуезьку присутність на території півострова, для ведення вигідної обом сторонам торгівлі. Так, із захопленням турками османами Константинополю, генуезці втратили контроль над важливим морським шляхом який сполучав Середземне море із Чорним. Пізніше, після падіння Константинополя, був захоплений і Трапезунд – важливий торгівельний партнер генуезьких колоній Криму. Генуезькі колонії також занепали, від постійних невдач у війнах та збитках що ті за собою несли, генуезькі колонії перейшли у власність банку Святого Георгія, що намагався отримати максимальної вигоди з вже безнадійних колоній. І в решті решт, це сталося, падіння генуезьких колоній та захоплення їх турками османами, на цей раз генуезців вже ніхто не міг врятувати, а самі колонії були

приєднані до Османської Держави, без всяких преференцій для Кримського Ханства.

Закінчилося таким чином європейська присутність на Чорному морі, та вільна комерційна діяльність, що є основою здорового суспільства, та основою для формування будь якої держави. Навряд Кримський півострів був би під такою пильною увагою кочовиків Золотої Орди, якби там не було тієї цивілізації та вигоди яку туди принесли європейські купці. Завдяки торгівлі, ординці обрали осілий спосіб життя на теренах півострову, та ще до заснування Кримського Ханства, Крим вже був окремим Улусом у складі великої Імперії, який керувався окремими намісниками, з якими вже мали справу італійці. Звісно, це важко назвати вільною комерційною діяльністю, через усі ті палки що ординська а потім і ханська влада вставляла у колеса генуезькій адміністрації колоній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія Історії України: у 10 т. ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 7. 713 с..
2. Енциклопедія Історії України: у 10 т. ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 3. 641 с..
3. Енциклопедія Історії України: у 10 т. ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 10. 770 с..
4. Енциклопедія Історії України: ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. Думка, 2021. Додатковий том Книга 1 А-Я. 761 с..
5. Войтович Л., ФОРМУВАННЯ КРИМСЬКОТАРАСЬКОГО НАРОДУ вступ до етногенезу; Львівський національний університет імені Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Кпип'якевича НАН України. – Біла Церква : Пшонківський О. В., 2009. 214 с..
6. Генуезька спадщина на теренах України: етнодержавознавчий вимір / О. А. Гавриленко, О. М. Сівальньов, В. В. Цибулькін; Ред. О. М. Парфенюк. – Харків : «Точка», 2017. – 260 с..
7. Господаренко К., Історичний архів. Наукові студії : Збірник наукових праць. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – Вип. 13. – 224 с.
8. Гавриленко О. А., Теорія та Історія Держави і права; Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». Вип. 27, 2019.
9. Карпов С.П. Итальянские морские республики и Южное Причерноморье в XIII-XV вв.: проблемы торговли. – М.: Вид-во МГУ, 1990. 336 с..

10. Записки Одесского Общества Истории и Древностей. Т. 4. Одесса : В городской типографии, 1858 р. – 471 с.
11. Мурзакевич Н. Н. История генуэзских поселений в Крыму. Одесса : В Городской Типографии, 1837 р. 91 с.
12. Записки Одесского Общества Истории и Древностей. Т. 5. Одесса : В городской типографии, 1863 р. 1006 с.
13. Гайворонский О.. Повелители двух материков. Том. I: Крымские ханы XV-XVI столетий и борьба за наследство Великой Орды. – Киев – Бахчисарай: Оранта, Мастерня книги, 2007, 368 с..
14. Michel Balard. La Romanie Génoise (XII e - D É B U T D U X V e SIECLE) I Maitre de conférences à l'Université de Reims. : ÉCOLE FRANÇAISE DE ROME PALAIS FARNESE, ROME, 1978. – 494 с..
15. Michel Balard. Gênes et la mer Genova e il mare. – Genova – Quaderni Della Società Ligure Di Storia Patria 3 Collana diretta da Carlo Bitossi ; Palazzo Ducale, 2017. – 999 с..
16. Мыц В. Л.. Каффа и Феодоро в XV в. Контакті и конфликты. – Симферополь: Универсум, 2009. – 528 с..
17. История Татар с Древнейших Времен: в 7 т. ред. совет: Усманов Миркасым (Глава), Хасимов Рафаэль (Глава) и другие ; Академия Наук Республик Татарстан Институт Истории им. Ш. Марджани : Казань :, 2009. Т. 3. 1047 с.
18. Джанов А. В.. Татаро-генуэзские договоры 1380 и 1381 годов Золотоордынское обозрение : Т. 8, №4 – Киев : Нац. Заповедник «София Киевская», 2020. – 713 с..
19. Ретовский О. Ф.. Генуэзско-татарские монеты ; Известия Императорской Археологической Комиссии : В.18-й, Санктпетербург : 1906 – 72 с..
20. Гаврилов А. В., Майко В. В.. Средневековое городище Солхат-Крым (материалы к археологической карте города Старый Крым). – Симферополь: Бизнес-Информ, 2014 – 212 с..

ДОДАТКИ

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Глиноренко Богдан Олександрович,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної добročесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг аборздіснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

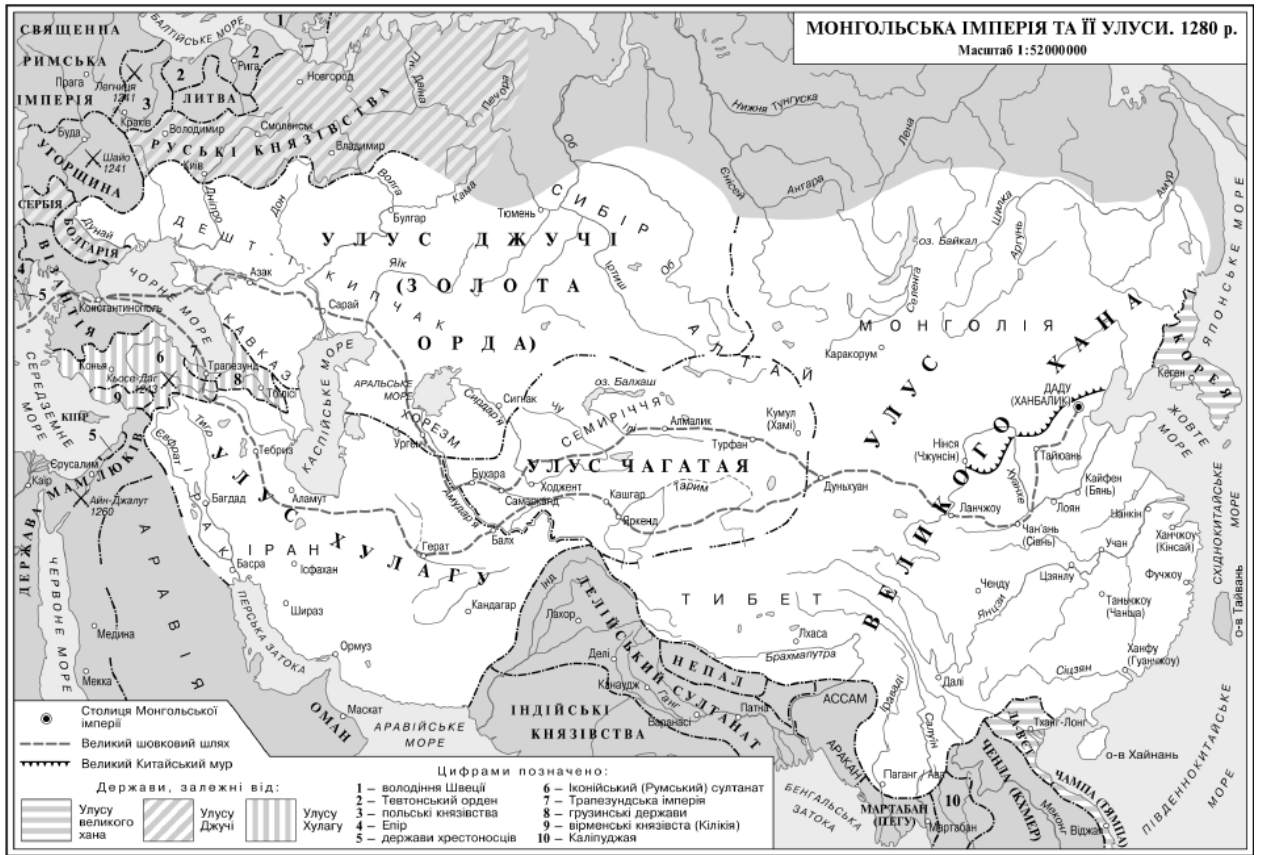
УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної добročесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної добročесності.

12.04.2020
(дата)

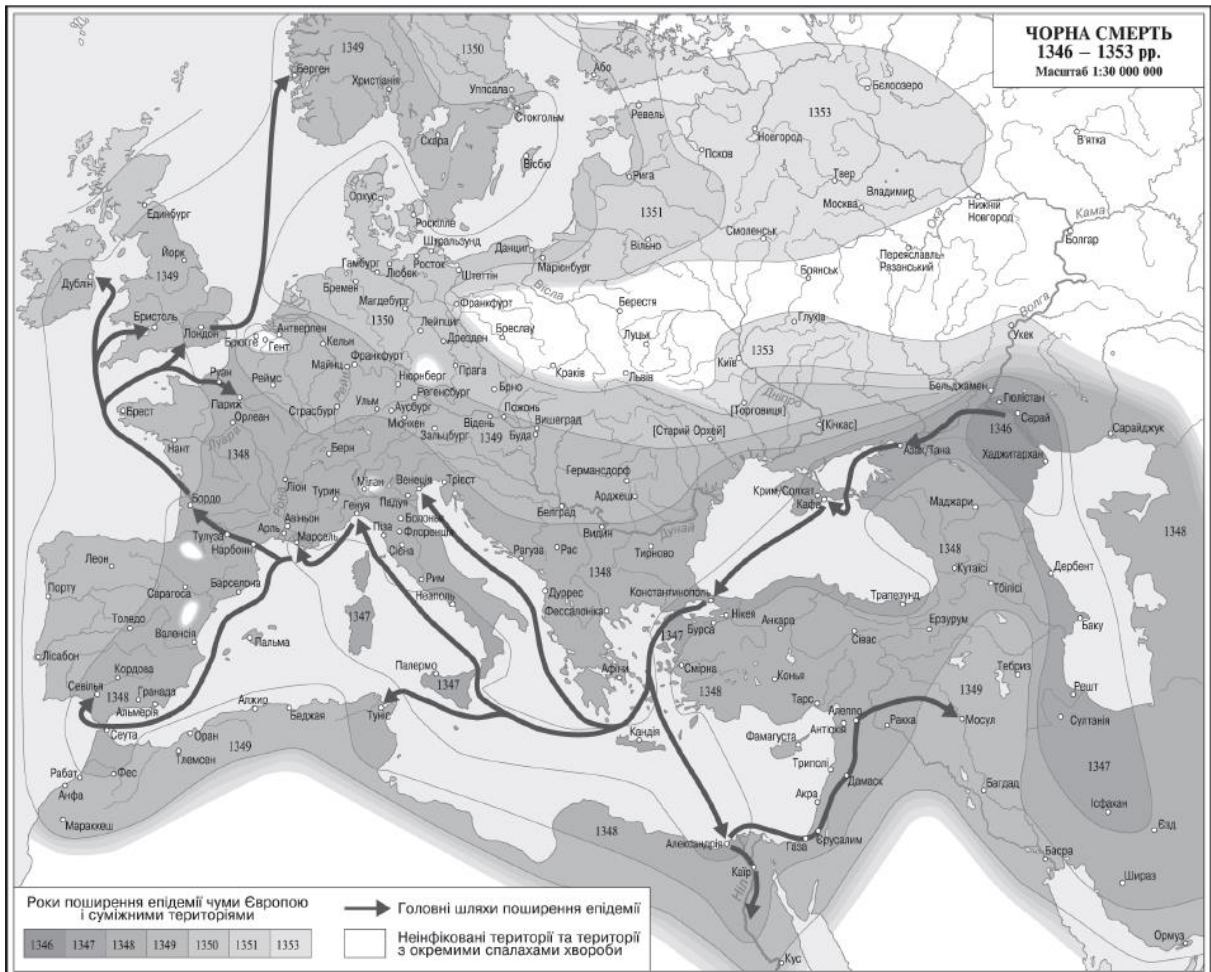

(підпис)

Богдан Глиноренко
(ім'я, прізвище)

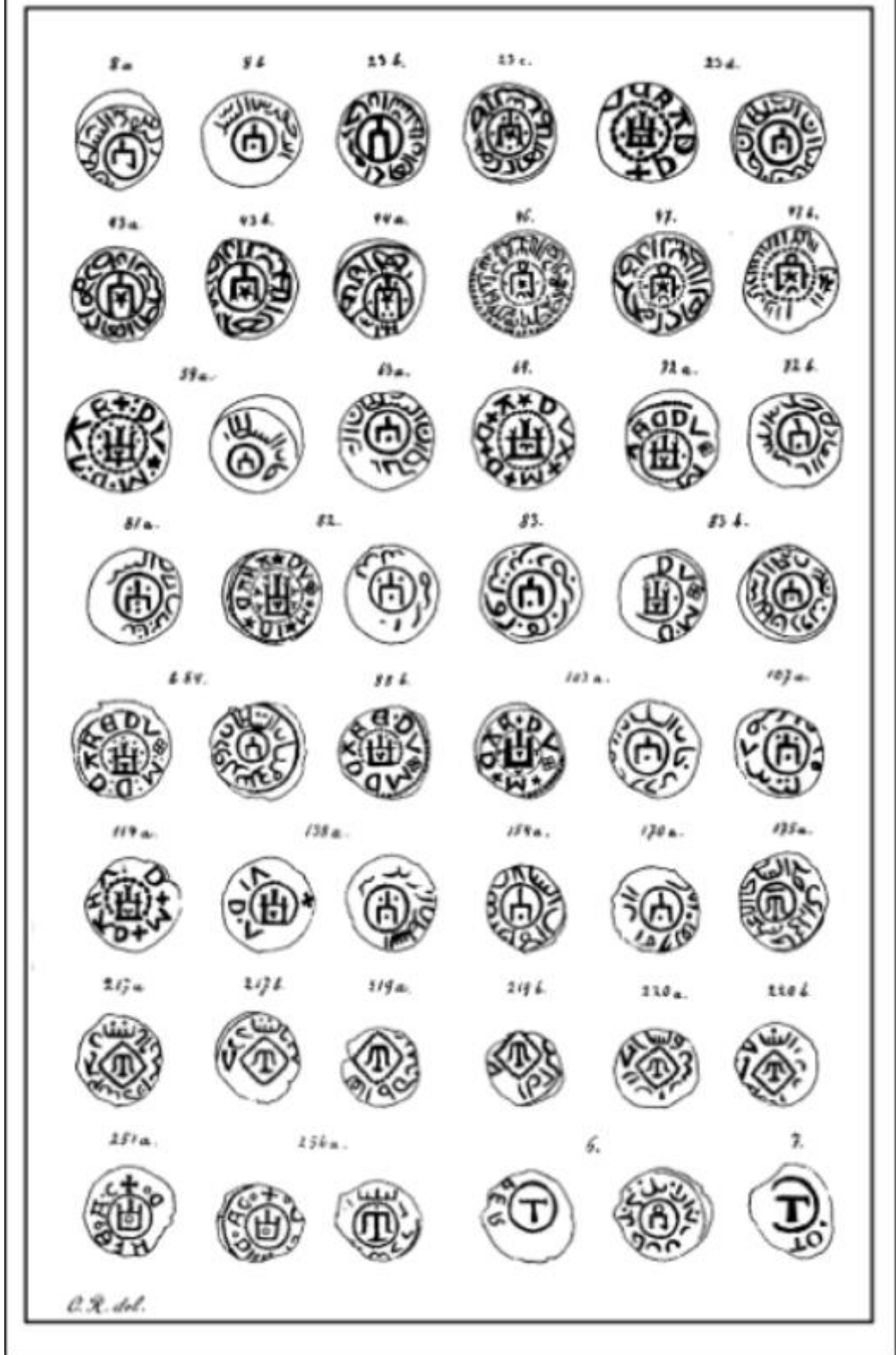
«Додаток А»

«Додаток Б»

«Додаток В»

«Додаток Г»